

FRI-1.313-1-PP-04

MODEL OF TECHNOLOGY FOR INDIVIDUAL CONSULTING OF CHILDREN OF PRE-SCHOOL AGE IN AN UNEQUAL SOCIAL SITUATION⁸

Assoc. Prof. Desislava Belomorska, PhD

Department of Natural sciences and education

Univesity of Ruse “Angel Kanchev”

Tel.:082/ 888 268

E-mail: dstoyanova@uni-ruse.bg

***Abstract:** The report clarifies and substantiates the functional significance of individual counseling for preschool children with unequal social status. The main conceptual approaches for determining the components of the structure of individual interaction in the standard and situational counseling of child clients are presented. The specifics in the main stages of its course are analyzed. On this basis, a model of technology for carrying out an individual consultation process with children from the considered social group was derived and constructed.*

***Key words:** Individual counseling, Disadvantaged children, Technological model.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Индивидуалното психолого-педагогическо консултиране на децата в неравностойно положение има широка сфера на приложение – от разрешаването на междуличностни конфликти в рамките на детския колектив до преодоляване на типичните за разглежданата група деца смущения и изоставания в процеса на социализацията.

Индивидуална психологическа консултация предоставя възможност за създаване на условия детето да разбере дистанцията между представяното Аз и действителното Аз, между реалното Аз и идеалното Аз. Това е възможно, тъй като предвид спецификата и методите за осъществяване на подобен вид психологическо консултиране, защитните механизми стават по-прозрачни или съвсем отпадат. В атмосфера на доверие, приемане, безопасност, без опасения от негативни оценки, детето придобива смелост да признае някои свои слабости, да довери напълно дълго потискани от него преживявания или бъдещи намерения. Ефектът от въздействието и корекционната дейност се проявява единствено в случаите когато детето получава необходимата подкрепа в процеса на общуване, построено върху основите на професионализма и компетентността.

ИЗЛОЖЕНИЕ

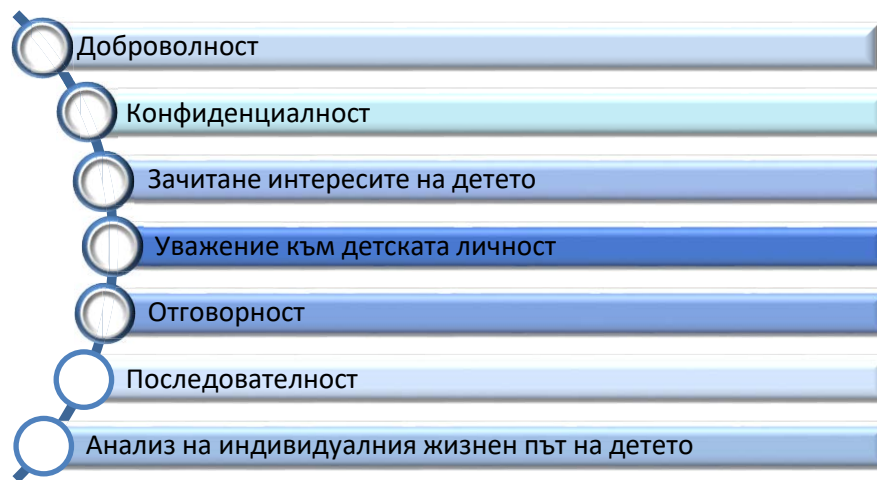
Двете най-важни психологически условия, които са застъпени в разглеждания вид диагностично – корекционно или развиващо взаимодействие, съдействащи за промяната на личността са формулирани от З. Фройд и Е. Маслоу.

Първото от тях е свързано с постановката, че възходът на Аз-а е възможен в условията на психологическата консултация, когато диалогът е акт на общуване, при който детето открива нещо у себе си. Това е конструкт, който в миналото може да е бил изтласкан от съзнанието, но в процеса на контакта той се преоткрива, приема или осъжда (Froyd, Z.,1990). По такъв начин се осигурява движение към психологическия ефект – промяна на отношението, което обуславя трансформация във възприятия, преживявания, активност.

⁸ Докладът е представен на конференция на Русенския университет на 25 октомври 2024 г. в секция „Педагогика и психология“ с оригинално заглавие на български език: МОДЕЛ НА ТЕХНОЛОГИЯ ЗА ИНДИВИДУАЛНО КОНСУЛТИРАНЕ НА ДЕЦА ОТ ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ В НЕРАВНОСТОЙНО СОЦИАЛНО ПОЛОЖЕНИЕ. Докладът отразява резултати от работата по проект № 24-ФПНО-01 „Разработване и изследване на ресурси за повишаване на функционалната грамотност и социалната компетентност на учащите се в областта на предучилищното, училищното образование и социално-педагогическата сфера“, финансиран от фонд „Научни изследвания“ на Русенския университет.

Второто условие за ефективност касае значимите за детето от съответната възрастова група аспекти на социалната интеракция. При диалога – консултация детето получава възможност да актуализира истинската си природа (да се самоактуализира) (Maslou, A.,1982). Това означава да разкрие позициите си към дейността в детския колектив; да осъзнае смисъла на своето отношение към друго дете, възрастен или педагога; да разбере предпочитанията или да декларира интересите си към една или друга дейност. Осъзнавайки важноста на извършване на тези избори, детето всъщност избира динамиката, движението си към собственото социално развитие, ориентиране и благополучие.

Качеството на консултативната дейност с клиенти в детска възраст в голяма степен се определя от успешното решаване на поставените задачи и спазването на фундаменталните принципи за организация и протичане на самото диагностично – корекционно взаимодействие /Фиг. 1/:

Фигура 1.Базисни организационни принципи при осъществяване на консултативния процес

В процеса на консултация се решават широк кръг задачи, имащи отношение към:

- ✓ оценка нивото на психично здраве и определяне на индикации за други методи за оказване на педагогическа и психологическа подкрепа;
- ✓ оказване на професионална помощ при решаване на конкретен проблем;
- ✓ мобилизиране на скритите психологически ресурси на детето - клиент, осигуряващи възможност и потенциал за самостоятелно решаване на проблеми;
- ✓ корекция на адаптационни нарушения и личностни дисхармонии;
- ✓ определяне основните насоки за по-нататъшно личностно развитие.

Съдържателната специфика на педагого - психологическото консултиране на деца в неравностойно положение акцентира и върху обхващането на параметри с диагностично-корекционна насоченост по отношение проблемите на развитието.

В съответствие с общата схема на психологическото консултиране, получената информация се групира в четири основни раздела:1) здравословно състояние; 2) данни за особеностите на социалната среда, в която расте детето; 3) състояние на ориентацията в поведението и дейностите на детето; 4) диференцирани характеристики на развитието на когнитивната и емоционално-личностната сфери.

Въз основа на получените данни се формулират изводи относно:

- ✓ нивото на развитие на детето /текущо и непосредствено/, в това число: възрастово-психологични характеристики, ситуация на социално развитие, степен на развитие на водещите дейности и съответствие с нейните стандарти, новообразувания на възрастта и тяхното състояние;
- ✓ същност на затрудненията, смущенията и отклоненията в развитието; степен на тяхната сложност/разкриване на проблемното поле на алтернативите за развитие/;

- ✓ фактори и причини, предизвикващи затруднения;
- ✓ области на въздействие с цел намаляване тежестта на проблема;
- ✓ съставяне на условно-вариантна прогноза за развитие (зона на близко развитие)

показване на условията за оптимално развитие.

За ефективното практическо осъществяване на индивидуалния консултативен процес като особено значим момент и направление от работата с деца в неравностойно положение, е спазването на конкретна етапност и технологичност на професионалните действия от страна на помагачия специалист. Процесите и стadiите през които преминава консултативната дейност не се разглеждат като автономно съществуващи и отделно осъществявани фази, напротив - те са тясно взаимосвързани и взаимно обусловени, а фаворизирането на един от тях може да доведе до недооценяването на някой друг. Приоритетите по време на консултативната подкрепа помощ се обуславят от индивидуалните потребности на конкретното дете в реалните обстоятелствата на неговата активност.

I. Предварителна подготовка на специалиста за реализиране на индивидуалната психолого-педагогическа консултация

Цел на предварителната подготовка: Събиране на информация, която да даде сведения за състоянието на вътрешното Аз на детето. Тези данни могат да се използват както за разширяване самопознанието на детето, така и за разкриване (от специалиста) на трудностите, пропуските или степента на забавянето в развитието на конкретната личност.

В качеството на такива източници на информация могат да бъдат използвани различните видове стандартизирани тестови методики, като паралелно с това могат да се прилагат и други диагностични инструменти, които разкриват скрити желания, актуални трудности и преживявания /например проективни методи/. Техният съвместен анализ помага на детето да разбере по-добре своята уникалност, да вникне в характера на собствените преживявания, да осъзнае и осмисли същността на възникналите пред него трудности и да увеличи готовността си за действие, свързано с преодоляването им.

Всичко това, с оглед възрастовите психологически и социални особености на децата трябва да се извършва непряко, под формата на игра или на приятелски диалог с дискретно ръководство на въздействието от страна на консултанта.

II. Структура на консултативния процес по Р. Кочюнас (Kochyunas. R., 1999) - собствена модификация

1 стадий: Изследване на проблема: на този етап педагога /психолога установява контакт с детето и постига взаимно доверие. Дейността се състои в изслушване или стимулиране на подрастващия към разкриване собствените трудности и преживявания в атмосфера на искреност, емпатийност, добронамереност, без да използване на оценъчни и манипулативни подходи. Необходимо е поощряване на детската активност за взаимодействие, задълбочено вникване от страна на консултиращия в проблемите на детето, точно отразяване на чувствата, съдържанието на изказванията му и адекватно декодиране на неречевото му поведение.

2 стадий: Двустранно изследване на проблема. Резултативността на тази фаза на протичане се определя от степента и състоянието на професионалната подготовка, мотивацията и стремежа на помагачия специалист точно да идентифицира проблемите на детето; да установи точно, както емоционалните, така и познавателните им аспекти. Уточняването на проблемите трябва да продължи дотогава, докато детето и педагога/психолога не достигнат до едно и също разбиране относно тяхната същност. Ясното определяне на появилите се затруднения и препятствия позволява се разберат техните причини и да се очертаят начините за своевременното им решаване и преодоляване. Ако през този стадий възникнат неясноти е необходимо отново връщане към предходния стадий.

3 стадий: Идентификация на алтернативите. Това е етап, свързан с изясняването, търсенето и обсъждането на възможните алтернативни решения на фиксираните проблеми. Традиционно в това направление се използват две групи стратегии. „Първата група е ориентирана към разрешаване на проблема и включва мисли и действия по посока на тези аспекти от ситуацията, които могат да се променят. Втората група са емоционално-

фокусирани стратегии, които целят да се обърне внимание на емоционалните реакции, провокирани от стресиращите ситуации и необходимостта да се отреагира“ (Vasileva, V.,2019). Предвид възрастовите и психологически особености на разглежданата група деца е необходимо индиректното въвеждане на консултираното лице в сферата на възможните решения. Например в условията на игрова или фантазна ситуация, педагога/ психолога може да стимулира детето към назоваване на всички възможни варианти, които то счита подходящи и реални за разрешаването на проблема. В този случай специалистът изпълнява функции по управление на процеса, подпомагайки формулирането на допълнителни алтернативи, като в никакъв случай не налага своите решения. По време на беседата може да се състави списък на алтернативите, така че те да могат да бъдат лесно сравнявани.

4 стадий: Планиране. Съдържанието на този етап касае извършването на критичен анализ на избраните алтернативни варианти (отново в индиректна форма). Ролята на консултирания се изразява в оказване на помощ на детето да се ориентира в това какви са най-подходящите пътища за разрешаването на неговите затруднения. Отчита се миналия опит и готовността на детската личност за промени.

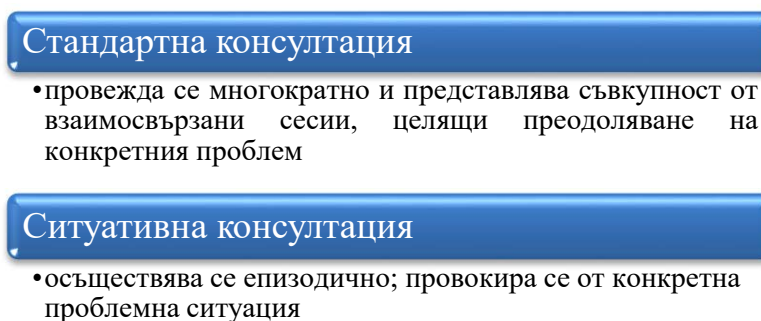
5 стадий: Дейност. Това е стадия в който се извършва последователната реализация на плана за решаването на проблемите. Практическите аспекти на разглежданата фаза обхващат осъществяването на корекционни занимания, ситуативни индивидуални психолого-педагогически консултации и наблюдение.

6 стадий: Мониторинг, оценка и обратна връзка. Представява заключителна фаза, в която консултантът оценява нивото на постигане на целта, проследява и констатира степента на решаване на проблема и обобщава постигнатите резултати. При възникването на нови или по-дълбоко скрити проблеми е необходимо връщане към предходните етапи.

Обективизирането и позиционирането на етапите на протичане зависи от видовата диференциация на консултативния процес.

III. Видове индивидуални психолого-педагогически консултации.

Индивидуалната психолого-педагогическа консултация се осъществява в два варианта (по Madolev, V.,1996.) /Фиг. 2/:

Фигура 2. Обща класификация на видовете индивидуални консултации

Технологична организация на стандартната консултация

Времетраенето може да варира в границите 20-25-30 минути, в зависимост от характера на проблема, предхождащите психоконсултативни взаимодействия, емоционалното състояние на детето и други фактори, пряко влияещи върху конкретната ситуация на консултиране.

С оглед стимулиране на детето към готовност за диалог със специалиста както и във връзка с осигуряване на доверителна атмосфера е препоръчително отделянето на специално пространство /стая/ за протичане на индивидуалните консултации. В организирането на самото пространство за провеждане на консултирането се предпочита неголяма площ на помещението, присъствие на топли цветове, удобни мебели в интериора, по-изолирано разположение /за по-ниски нива на шум от различни източници/. Спазването на всички тези

изисквания и осигуряването на комфортна обстановка е от особена важност, тъй като сама по себе си средата в която се осъществява помагачното взаимодействие представлява външния сигнал, който подбужда към приемане на идеята, че при съвместната дейност с консултиращия, детето няма да има нужда от „маскиране“ на своите чувства, притеснения, тревоги и желания.

Технологична организация на ситуативната психологическа консултация

Продължителността на ситуативната индивидуална психолого-педагогическа консултация е от 3-4 до 10 минути. Такъв тип консултиране се осъществява спорадично, и се провокира от конкретна ситуация. Същата изпъква като пусков сигнал, фон на преживяването емоционално състояние и част от действителността, към която е необходима адаптация или промяна в отношението на детето.

Ситуативната психолого-педагогическа консултация протича изцяло под формата на диалог между специалиста и конкретното дете. Консултиращото лице насочва своето внимание към преживяванията на детето, към неговото субективно разбиране на ситуацията. Целта е да се разшири самосъзнанието на детето, за да може то да прозре своето място в трудния епизод, да осъзнае силните си страни или да почувства слабостите в поведението си. По такъв начин се придава не само по-голяма значимост на обсъждания проблем, но се формира и по-висока готовност и отговорност, свързани с успешното му разрешаване.

Диалогът педагог/ психолог-дете в случаите на ситуативното консултиране има статута на „мини класическа“ психологическа консултация. В процеса на краткото диалогично взаимодействие консултантът съдейства за по-детайлното открояване на част от картината на заобикалящия детето свят (на съответната ситуация), както и за по-ясно разбиране на част от собственото вътрешно Аз (акцент върху актуална нагласа, преживявана емоция, проявена черта на характера). В този случай специалистът изпълнява ролята на медиатор между детето и средата, при което детето се явява съветник на самото себе си за избора на онази реакция, която в максимална степен ще съответства на външната ситуация и на вътрешното Аз.

Оптималното и резултативно протичане на помагачия процес с деца в неравностойно положение от предучилищна възраст се обезпечава от правилния подбор и използване на подходящи методи, сред които основно място заемат:

- **Метод на емпатийното изслушване** с неговата когнитивна и афективна страна. Когнитивният аспект има отношение към разбиране емоционалното състояние, а афективният се свързва с отзивчивост спрямо преживяванията на детето. В случая емпатията се изразява не толкова в умението на консултиращия мислено да се постави на мястото на детето, колкото в проявите на искрено съчувствие и състрадание. В практически план става дума за приоритет и доминиране на действеното начало, изразено в оказване на емоционална поддръжка.
- **Процедура на доверително общуване** – осъществява се предимно в случаите, когато детето е инициатор на контакт или търси начин за диалог с педагога/ психолога за разрешаването на проблемна ситуация, междуличностен конфликт, или когато е налице фрустриращо за самото дете преживяване. Процедурата се състои в излагане от страна на детето на собствените му позиции по конкретния проблем, споделяне характера на фрустриращата ситуация или преживяване, при което специалистът предлага варианти за тяхното решаване или преодоляване, осигурявайки на детето свобода на избора му на стратегии за изход от проблема. Този подход, ориентиран към стимулиране на самостоятелен избор за промяна, показва на консултираната страна, че нейните стремежи, желания и състояния са уважавани, създава се увереност в субективната ориентация при търсене на ефективно решение на кризисните обстоятелства. На преден план се извежда уникалността на детската личност, която единствено е способна да определи себе си.
- **Развиващ диалог** – представлява тип вербално взаимодействие, при който педагога (консултантът) цели да разкрие силните страни от личността и характера на детето, да актуализира неговата Аз-концепция, като се стреми да развие просоциалната насоченост на личността. Развиващият диалог осигурява формиране на точни

възприятия за себе си и за света, създава предпоставки за изменения на възприятията относно стари проблеми. На практика това означава, посредством професионално общуване да се създават условия за изграждане (или коригиране) на концепция за своите качества. Целта на развиващият диалог е конструирането на стабилна, относително динамична и адекватна Аз-концепция, като важно условие за придвижването на детската личност към нейната социална зрелост.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Съвременните концепции в сферата на психолого - педагогическото консултиране на деца в неравностойно положение изграждат нова визия за същността и технологията на този процес. Тя се изразява в разбирането за него като особен тип егалитарно двустранно взаимодействие, ориентирано не само към анализиране на моментната житейска ситуация и оказване на емоционална поддръжка, но и преднамерено фокусирано върху осъществяването на професионална и компетентна интервенция с цел актуализиране формирането на ценностни смислови образувания.

Най-важното при реализирането на различните подходи към теорията и практиката на консултирането е наличието у специалиста на индивидуална емпатия, умения за наблюдение, адекватна оценка на личността и социална среда, стремеж към усвояване и прилагане на методи за положителен растеж и развитие на детската личност. Основната задача на помагачия специалист е да създаде условия за осмислено търсене и намиране от страна на клиентите в детска възраст на съзнателни, гъвкави и дори нетрадиционни начини за действия, които да позволяват позитивно придвижване напред в съответствие с възможностите на текущата, социална и културна ситуация. Това от своя страна създава предпоставки за стабилност на постигнатото личностно развитие, задава параметрите на устойчиво бъдещо поведение, определено от нови начини на действие, нови преживявания, мисли, цели и житейски перспективи.

REFERENCES

- Froyd,Z.(1990).Vavedenie v psihoanalizata. S (*Оригинално заглавие: Фройд, З., 1990. Въведение в психоанализата. С.*)
- Hadzhiyski, M. (2010) Psihologicheskо konsultirane. V. Tarnovo (*Оригинално заглавие: Хаджийски, М.,2010. Психологическо консултиране. В. Търново.*)
- Kochyunas. R. (1999).Osnovy psikhologicheskogo konsultirovaniya. M (*Оригинално заглавие: Кочюнас, Р.,1999. Основы психологического консультирования. М.*)
- Madolev, V. (1996).Psihologia na pedagogicheskoto obshtuvane: Edin alternativен podhod (*Оригинално заглавие: Мадолев, В.,1996. Психология на педагогическото общуване: Един алтернативен подход.*)
- Maslou, A. (1982).Samoaktualizatsiya. Psikhologiya lichnosti. Testy. (*Оригинално заглавие: Маслоу, А.,1982. Самоактуализация. Психология личности. Тесты.М.*)
- Mehandzhiyska, G. (2008). Intervyuiraneto v sotsialnata работа. Sofia(*Оригинално заглавие: Механджийска, Г.,2008. Интервюирането в социалната работа. София.*)
- Vasileva, V. (2019). Emotsionalen stres i vazpitatelni strategii za regulirane na emotsionalnite sastoyania na podrastvashtite. Po proekt 19-FPNO-02 PROCEEDINGS of University of Ruse, Seria 6.2 - Pedagogika i psihologia. Istoria, etnologia i folklor, 54-57 (*Оригинално заглавие: Василева, В.,2019. Емоционален стрес и възпитателни стратегии за регулиране на емоционалните състояния на подрастващите. По проект 19-ФПНО-02 PROCEEDINGS of University of Ruse, Серия 6.2 - Педагогика и психология. История, етнология и фолклор, 54-57.*)